

D^R. ÁGNER LAJOS

OLASZ ÉG ALATT

BUDAPEST,
RÓZSA KÁLMÁN ÉS NEJE KÖNYVNYOMDÁJA
1902.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2021
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár Digitális Tartalomfejlesztési és -szolgáltatási Osztálya
ISBN 978-963-417-456-1 (online)
MEK-20378

TARTALOM

ELŐSZÓ.

BUDAPESTTŐL - ANCONÁIG.

ANCONÁTÓL - RÓMÁIG.

RÓMAI SÉTÁK.

POMPÉJIBEN. A VEZUVNÁL.

NÁPOLYBAN

LA BELLA FIORENZA.

A LAGUNÁK VÁROSÁBAN.

HAZAFELÉ OLASZORSZÁGBÓL.

ELŐSZÓ.

Olaszország vonzóerejének okai. - A múlt s jelen szépségei. - A mai olasz művészet: festészet, plasztika. - Petőfi olaszul.

Vágytam a szép Olaszországba!

Ez a föld a renaissance és classicismus forrása; innen áradt szét világszerte a classicus világ-
nak föltámasztott sok, szép és tanulságos emléke; ezek egy új világot teremtettek Olasz-
országban és aztán az egész Európában.

Új élet, új erő!

Az új erőt nyert classicismus új életet lehelt a már-már elvaduló barbár középkori életbe.
Megnemesítette azt a szó szoros értelmében.

Olaszország csaknem minden városa egy-egy jeles muzeum, a melyekben minden időben van
mit csodálni, tanulmányozni; egy palota, egy szobor, egy freskó mily érdekesen beszél
nekünk az elmúlt időkről, annak műveltségi viszonyairól. Róma, az „örök város”, a régi Róma
nagyságának romban heverő, de beszédes emlékeivel, a hamvak közül kiásott ókori város,
Pompéji, a szépségéről közmondásban is ismert Nápoly, a Vezuv és vidéke, a középkor
dicsőségének részese: Firenze és Velence, mindkettő annyi ragyogó emlékével a fényes
multnak, s még hány nevezetes város, melyekben mindenütt talál a lélek élvezni valót!...

Gondoljunk csak a középkor századaira! Firenze és Velence történetére, a nagyságra, mely
akkor őket övezte!...

Ha képzeletünkkel visszaidézzük lelki szemeink elé a XVI-dik század mesés fényét, a mikor
mindazon paloták, melyek az idő viszontagságai folytán elbarnultak, elfeketedtek, s ma már
egyrészt romban hevernek ugyan, de valaha a fény, ragyogás és dicsőség évszázadaiban
tündöklő pompában díszlegetek; képzeljük magunk elé a ragyogó márványhomlokzatokat, a
csipkézett párkányokat, a csúcsíves, domborművekkel fedett ajtókat, ablakokat és oszlopsoros
erkélyeket; el kell ismerni, hogy a természet és művészet csodás egyesülését látjuk itt!...

Elbájol a déli ég alj a maga exotikus, de kedves flórájával, a szép tájakkal, a régi világnak
csonka és mégis becses emlékeivel, a középkori keresztyénség ereklyéivel, kitűnő művészi
alkotásaival, az újabbkori modern monumentális és művészi épületekkel, remek szobraival,
kellemes parkjaival. Mily kedves Nápoly vidéke!...

...A szép föld narancsligeteivel, üde rizsföldjeivel, szőlővenyige girlandokkal szegélyezett
utaival, granátalmás kertéivel, andalító tavaival, cziprus környezte villáival, csodagrottáival,
szentjánoskenyér-fáival. Nemcsak szép táj, hanem beszédes régiók.

Mindezekhez hozzá veszem a tanulmány szempontjából, hogy megismertem az olasz nép
szokásait, jellemét, természetét: egész Olaszországot előnyeivel és hátrányaival egyetemben.

„Nunc ad inceptum redeo!”

Éppen az említett okoknál fogva nem tartom időszerűtlennek 1900 tavaszán barátaimmal
Olaszországban tett utazásom alkalmával szerzett tapasztalataimat az érdeklődőkkel közölni
már csak az olasz földről elterjedt előnyös és általános nézetnél fogva is.

Ez a föld az, a hol a szép szeretete örökös, a hol annak hivei soha ki nem halnak...

Látni számtalan városában díszes és hires templomokat, szobrokat, ékesebbnél ékesebb és
gazdagságban versenyző palotákat, festményeket, ámde ez nem elég. A szellem jeles alkotásai
újra és újra születnek, s újra hódítanak is. Az olasz nép hű maradt az ősök hagyományaihoz,

mely mindenha a szép kultuszát vési lelkébe. Ragaszkodik az olasz az igazi, az eszményi széphez máig is, a mikor oly könnyen csalogatja a művészeket a reális és materiális irány. Ez muló, az eszmény azonban nem hal meg soha: örök!... Király és koldus vérében birja itt a szép szeretetét!...

Olaszországban, a művészetek par excellence hazájában csaknem minden nagyobb városnak megvan a maga művészeti köre, iskolája. Róma, Nápoly, Florencz, Milanó, Velence, Turin megannyi középpontjai a művészetnek, s csaknem mindegyikben él egy-egy kiváló mester, a ki maga köré csoportosítja a fiatal tehetségeket, iskolát alkot, s művészetet teremt.

A mai olasz művészet sajátos képét mutatja a forrongásnak, a különböző iskolák és irányok harcának. Általános, mindjárt szembeötlő vonásai nincsenek, mert hiszen az élénk kolorit kedvelése olyan tulajdonság, melyet az újabb spanyol festőknél is megtalálunk s mely mind a két nemzetnél az örökké mosolygó, derűs ég befolyása gyanánt jelentkezik. Csakhogy a spanyolok hűek a kivitelben is a tradíciókhoz, az olasz pedig szinte szándékosan mellőzi azt. A mai olaszok csaknem egészen megfélemeznek arról, hogy a vatikáni stanzák s a Transfiguratio halhatatlan festőjének modora, míg Perugino oldala mellett dolgozott: a mester modora volt, hogy a csodás kolorista: Titiano Vecellio fiatalságában egészen Giovanni Bellinit követte s Michel Angelo maga is tizennégy évig dolgozott Domenico Ghirlandaio oldala mellett.

A plasztika iránt is kevés nemzet tanusít oly élénk érzéket, mint az olasz. Nem csak a szalonok díszítésére szánt genre-alakokról mondhatjuk ezt, melyeknek mintázásában páratlanok, hanem azon monumentális szobrokról is, a melyek tereken az Isten szabad ege alatt hirdetik az olasz lángész alkotó képességének dicsőségét.

Nagyobb városai végtelenül gazdagok új szoborművekben. Hogy csak a legnevezetesebbeket említsem fel: a velencei Mania és Goldoni szobor, s a római Cairoli-émlék egytől-egyig a legújabb idők alkotása! Hát a szép Victor Emmanuel szobrok?

Ezek a szobrok nem találjuk a keresettséget, feszességet, mely nagyon sok új szobornak, kivált hazánkban, jelleme. Nem keresik az ünnepélyes, komoly, méltóságteljes mozdulatot, mely az embert mintegy a félistenek közé emeli, hanem az egyént igyekeznek élénk állítani lelkének legjellemzőbb kifejezésével. Emberek ők is, - csakhogy nagy és széplelkű emberek! De még nem istenek vagy félistenek!

Az olaszoknak irántunk való rokonszenve általánosan ismert. Ennek jelét különböző oldalról adták. Az újkori olasz költők közül nem egy Petőfi fordításával szerzett a magyarok szívében magának helyet. *Teza Emil* a *Czipruslombok* fordításával különösen, melyben teljesen átérzi a magyar költő fájalmát, s az eredetinek szépségét igyekszik visszaadni.

Cassone is jeles fordítója Petőfinek. A fordítás hangulata, a művészi kivitel, hang és szín tekintetében méltán sorozható az eredeti mellé. Lássuk pl. a *Felhők* egy részét:

Nem sirok én és nem panaszkodom;
Nem mondom én el másnak: mi bajom?
De nézzetek színetlen arczaimra,
Ott van felírva;
És nézzetek szemembe, mely kiégett,
S belőle kiolvashatjátok,
Hogy rajtam átok fekszik, átok.
Hogy fáj nekem, hogy nagyon fáj az élet...

Cassone fordítása a következő:

Jo non piango, non gemo
Non dico del mio cuor la passione;
Pure, guardate il mio semblante scemo,
Ove l' affauno e' impresso;
Guardate l'occhio mio, non ha splendore,
Voi leggete in esso
Che su mi pesa la maledizione,
Che mi e' dolor la vita, alto dolore!

Van elég okunk szeretni az olasz népet, mint ilyet, kiknél Kossuth Lajos végnapjaiban pihenőt talált, - van okunk csodálni szép hazájukat, s tisztelni dicső multjukat, s a fényes multhoz méltó jelent...

Budapesten, 1902. husvét havában.

Dr. Ágner Lajos.

BUDAPESTTŐL - ANCONÁIG.

Indulás Budapestről. - Zágrábban. - A karsztok vidékén. - Hóvihar. - Tengerre szállás a „Villám” hajón. - A moloban. - Először tengeren! - Kellemtelenségek. - Cherso szigetén. - Éjjel a tengeren. - Megérkezés Anconába.

Verőfényes tavaszi nap volt, márczius első vasárnapja!

A budapesti keleti pályaudvartól délután három órakor indultunk. Kettős érzélem fogta el keblemet: míg egyrészt örvendtem az útnak, másrészt érzékeny búcsút mondtam a kedves fővárosnak. Sokáig ki- és visszánéztem a magas paloták tömege felé, a melyek lassan-lassan elmosódtak tekintetem előtt.

Általános jókedv uralkodott, mialatt mind mélyebbre hatolt robogó vonatunk a Duna-Dráva közének dombos régióiba. Mire Morfeus karjai közt pihentem, már Zágrábba érkeztünk. Az itteni stácziózás megengedte, hogy egy pár képeslapot küldjek a még csak megkezdett útról. De nemsokára elhagytuk Zágrábot; nem szidtuk a horvátot, hanem annál jobban éltettük a magyart.

Mikor reggel felébredtem, a karsztok vidékén voltam. Iszonyú hó esett, még nagyobb hóvihar támadt.

Valami fenséges volt látni a hatalmas fenyőket küzdeni a szélviharral, a mely oroszán módon bömbölt és szórta a havat: az egész láthatár egy mozgó lisztömeghez hasonlított. Annál szomorúbb volt a kopár vidék szemlélete, a hol csak sziklát és havat látni: valódi szibériai halálmezőket.

De a vihar nem elégedett meg ezzel a szelid játékkal, egy kis baleset is történt. Egy előttünk robogó személyvonatot ketté szakított az óriási szélvihar, s míg azt nagy nehezen összekötötték, addig nekünk abban a rengeteg hóviharban nyílt pályán állnunk kellett csaknem egy háromnegyed órát. Kimenni tilos volt, de nem is volt kedve senkinek, mert odakünn ölő hideg volt.

Igy késve értünk Fiumébe, „a magyar korona gyöngyébe!” Hogy a késést lehetőleg behozzuk, siettünk a kikötőbe.

A Molo Adamichon szálltunk be a „Villám” nevű gyorshajóba.

Végre tehát tengeren!

Valami felemelő érzés először lenni a tengeren! Már a moloban gyorsan szelte „Villám” hajónk a tenger habjait. Figyelemmel néztük mindannyian azt a rengeteg víztömeget, mely arra messze - Ancona felé visz bennünket. Némelyek már a moloban vihart jósoltak. Gyönyör volt nézni a szép Abbázia és Volosca felé; a habok kristályos, majd kék, majd zöld márványszint játszottak.

Egyszerre kiértünk a moloból. Rögtön élvezhettük a szélvihar hatását. Egyesek, a kik velem először voltak a tengeren, - többnyire olyanok voltunk, - már a kikötőben előre féltünk a tenger bekövetkezendő rémétől, az u. n. tengeri betegségtől. A mint a kikötőből kiértünk, hajónk meglehetősen himbálódzni kezdett, a fedélzetnek hol jobb, hol bal oldala ért le a vízszinhez, egyesek legurultak székeikről, többen lemenekültek.

Voltak, a kik mosolyogtak a már szenvedőkön, nem gondolva, hogy sorsunk közös leend.

Az általános kérelemnek engedve, kapitányunk Cherso szigetén félórai pihenőt tartott. A partot szánandó néptömeg lepte el, a kik az érkezettek alamizsnáját lesték. Ebéd után kellemesen elmulattunk; kedves emlék ezen útról egy kedélyes papocska, s egy vígkedélyű hölgy, a ki élvezetes zongorajátékával mulattatta a társaságot.

A délután jól kezdődött, de ez sem volt ment reánk nézve egy kis játéktól: öt óra felé iszonyú bóra jött, úgy dobálta hajónkat, mint valami kis csolnakot. Szerencse, hogy nem sokáig tartott: alig tíz perczig. Este felé magam is nagyon oda voltam, a fedélzeten kerestem enyhülést, a hol hűvös szélben sétálgattam, füttyörészttem, dudolgattam. Mig ezt tettem, birtam magammal, mert a hűs levegő beszívása ellenszerűl hatott. De hasztalan lett minden, sorsomat én is elértem.

A tenger miatt betegen és dideregve, a nagy hidegtől mozdulatlan álltam a hajó orrán, nézve sóváran a fekete éjszakába messze, - előre, Ancona felé, a hol végre szárazra jutunk.

Gyönyörű szép éj volt.

A hold és a csillagok fénye bearanyozta hajónk előtt a habokat, s mi ezen az aranyos úton száguldtunk előre. Nagy és felemelő élvezet; de kár, hogy nyomott hangulatban kellett ezt is szemlélni: itt is az édes keserűvel vegyítve.

Hajnalban két óra felé megpillantottuk az anconai rév világító tornyát.

Mily kimondhatatlan öröm szállt meg mindannyiunkat; végre tehát mégis szárazon leszünk! Megfogadtam ekkor, hogy vissza nem jönnék a tengeren semmiért sem: elég volt egyszer élvezni „a tenger szépségeit!”

Eleinte azt mondta a kapitány, hogy reggelig „a fináncz vizit” miatt a hajón kell maradni, persze ez ellen apelláltunk, s a mint a moloban megálltunk, siettünk a szárazra. Fél három volt, mikor talpunkat a szárazra tehattük.

ANCONÁTÓL - RÓMÁIG.

Anconai kávéház. - Olasz typos. - Ancona vidéke. - Anconai impressiók. - Olaszország közepén vasuton egy napig. - Olasz régiók.

Az éj sötétjében villanyfény mellett szállottunk partra az anconai révben. Eszünkbe jutott ismét a kedves hon, melytől most oly messze voltunk. De nem értünk rá sokáig elmélkedni, mert a kiszállók tömege vitt előre.

Egy olasz rendőr szivességből elvezetett bennünket egy „Caffee”-ba. Szűk, piszkos utczába vezetett, pedig ez volt a fő-út. A kávéház tulajdonosát felzavartuk, a ki örömmel nyitotta fel kis bódéját.

Hogy is nézett ki?

Két kis fehérre meszelt szoba tele rakva oldalti polczokon csészékkel, italokkal.

A jó talján valamennyiünket megtisztelt egy csésze „kaffé con latté”-vel, kecsketejes kávéval, a mit meglehetősen szivszorongatások között ittunk meg. Érdeklődve néztem, a mint a talján kaffés tüzet rakott, fölėje nagy edényt tett, s fuvóval szította a tüzet; igen gyorsan ment neki a munka, különben ügyességét egy honi hölgyecske is, a ki szintén ott volt, elismerte. Az olaszok ketten voltak s mindkét talján előzékeny és szives volt; a fizetség nem volt rendkívüli.

A fehérre festett falon primitiv rajzzal s rikító szinekkel ékeskedő jelenetképek voltak az olasz életből, mind olyan jelenetet tüntetvén fel, a hol vért látunk folyni. Az olasz heves és vérengző tyпуст itt ezek a meglehetősen kezdetleges képek is igen jól tüntették fel.

Innen a kikötőbe tértünk vissza. Reggel a pénzügyőrök vizsgálták meg podgyászainkat, aztán az állomásra mentünk.

A késés miatt Anconában nem sokáig időzhettünk; pedig Ancona nagy kikötőváros, mintegy 28000 lakossal bir.

Remek kilátása van a hajó- és vasutállomás felől a tengerre, s a Monte-Astagno és Monte-Guasco között. Közel van ide Loreto, a híres bucsujáró hely.

Megleptek monumentális várszerű ódon épületei, a melyeknek kopott falait egyszerű világoszöld ablakok díszítették. Az állomás mellett szép park van, de ennek estetikai hatását más oldalról lerontja az az olaszoknál általánosságban, s már itt észrevehető divat, hogy az emeletek ablakaiban szárítják a fehérneműiket.

Az anconai állomás nagy és kényelmes berendezésű modern állomás.

Nyolcz óra felé járt az idő, mikor Róma felé indultunk. Mindjárt a betelepedésnél láttuk a nagy különbséget, a mely az olasz és magyar vonatok kényelme között mutatkozik. Ott a második osztályu kupék nem sokban különböznek a mi vonataink harmadik osztályától, - pedig az ára csaknem négyszer annyi.

Anconát elhagyva még egy ideig élveztük a tengerre nyíló remek kilátást, de aztán lassan elvesztettük szemeink elől, egyre jobban bementünk a szárazföldre.

Jobbra-balra előttünk apró városok várszerű épületekkel, többnyire kősziklákon, dombokon. Házaik teteje lapos.

A vidék igen változatos.

Most messze földön olyan síkságon haladt vonatunk, mintha Kecskemét felé haladna, majd meredek, svájczai benyomást keltő sziklás hegyek felé megyünk, a melyeknek meredek

oldalán hegyipatak zuhog alá, amott hóval födött hegyet látni, távolabb a tavasz verőfényeit, rügyező eper- és olajfaerdőt, majd egészen zöld ligetet, citrom- és narancsosai díszelgve vagy kedves cziprusokkal.

Az utak nem igen népesek, alig lehet látni embert, szekeret; a szekérben öszvér, a mezőn kecske.

Igen sok apró állomás mellett robogtunk el; állomásfőnökeik piros sapkájukkal a budapesti hordárokra emlékeztetnek. A nagyobb állomások igen jól vannak berendezve, az utcákra nézve restaurálás szempontjából; csak az kár, hogy a buzgó utas olykor fizetni nem ér rá, oly gyorsan jön a csöngetés.

Anconától - Rómáig a következő nagyobb állomások említendők: Falconara, Albacina, Fabriano, Torsato, Nocera, Foligno, Spoleto, Terni, Narni, Orte, Civita-Castellana, Fara-Sabina, Monte-Botondo.

E hosszú út alatt legnevezetesebbek azok az üvegek, a melyekből a finom toscanai és frascatti bort ittuk.

RÓMAI SÉTÁK.

Rómába érkezés. - Az első benyomások. - A Szent-Péter-templom története. - A templom leírása. - A Piazza San Pietro. - Szent-Pál-templom. - A Janiculus hegyen, Garibaldi szobránál. - Kilátás Rómára. - Santa Maria Maggiore-templom. - A lateráni templom. - Colosseum. - Földalatti katakombák. - Szent Kalixtus és Szent Ágnes katakombája. - A Forum Romanum. - A pápánál. - Séták Róma utczáin. - A Capitoliumban. - Capitoliumi és lateráni muzeum. - A vatikáni műreemek. - Rafael loggiái, a Stanzák, a Sixtus-kápolna, a muzeumok. - Búcsúzás Rómától.

Délután öt órakor értünk meg Rómába.

Az eddigi állomások népségét és forgalmát jóval felülmuló embertömeg és ezek sürgésforgása is láttatta, hogy Olaszország fővárosában vagyunk.

Lassan és méltóságteljesen lépkedtünk ki az indóházból, egy kellemes parkirozott térre jutottunk, közepén szökőkúttal, ez a Piazza Ferrovia, körülé remek palotaszorok, ugyanitt a Santa-Maria degli Angeli nevű templom, *dr. Hajnald Lajos*, megboldogult kalocsai érsek, Szécsény szülőtte, hazánk jeles fiának temploma.

Itt ezen említettem téren kocsiba ülve, a Belvederébe hajtottunk. A Stazione-Ferroviatól idáig igen fölemelő volt az út benyomása, valóban a legszebb részleten vitt utunk a Via-Nazionale irányában a Palazzo-Venezia és a Teatro-Nationale mellett.

Később, mikor megismertem Róma mellékutczáit is, nem találtam Rómát oly fölötté felségesnek, mint az első bevonulás alkalmával.

Remek modern város állt most előttem, kétoldalt monumentális és díszes palotákkal, itt szobor, ott szökőkút egy kedves park közepén, - az emberek, különösen a papok sokasága tolong a díszes kirakatokkal ékeskedő utczákon élénk villanyos- és lóvasutközlekedés.

A Tiberishez (ma Tevére) érve, rögtön felismertem a túloldalt fekvő Vatikánt, a Szent-Péter-bazilikát. Átkocsizva a Tevére rövid hídján, az *angyalvár* (Moles Hadriani) mellé értünk; - nemsokára a Belvederébe, innen a Santa Martába.

Aznap pihentünk; csak másnap kezdtünk a városban szétnézni.

Másnap a szomszédban levő Szent-Péter-templomot néztük meg.

A *Basilika di San Pietro*, a világ legnagyobb temploma, a mely műtörténelmi szempontból is fölötté becses. Ez a templom, a melynek ma már története is van, valóban felemelő hatással van a szemlélőre, oly hatással, a mely a világ legnagyobb templomának megfelel.

Ezt nem csupán a méretek nagysága, a részletek s az egésznek díszei, a történet érdekeltsege teszi, hanem az egész kompozíció hatalmas együttesége, a melyet egyszerre áttekinteni nem is lehet, csak hosszabb és tudományos alappal bíró készültség és figyelem tud kellőképen méltányolni.

Ismeretes, hogy az első, még fából készült bazilika leégett s hogy ennek helyére épült a szilárd és monumentális tekintetében páratlan bazilika, a mely azonban még így is az évek sora alatt több változáson ment keresztül.

A jeles bazilikát alkotó egyének között egy *Bramante*, egy *Rafael*, egy *Michel Angelo* elég méltó név a nagy alkotáshoz.

A méretek nagyságánál elég megemlítenem, hogy a középhajó 187 méter hosszú, 46 méter magas és 28 méter széles, a kereszthajó 137 méter hosszú, a bazilika nagy kupolája 146 méter magas.

A templomban a főoltáron kívül van 29 oltár és 148 oszlop.

Az előcsarnok díszes stukko-plafonnal, mindkét végén egy-egy lovasszobor áll, az egyik Nagy Konstantin császár szobra, a híres mestertől, Berninitől; a másik a Cornacchini-alkotta Nagy Károly-szobor. A bejárónál antik szobrok vannak afrikai márványból.

Öt kapu vezet a templomba, a középső az u. n. Porta Santa, a melyet csakis jubileumi ünnepély alkalmával nyitnak ki.

Bemenve a templomba, egy óriási szemképráztató szentélybe érünk, a melynek alig látni a végére. Egész a főoltárig szabad a tekintet, padok nincsenek.

Jobbról és balról több mellékoltár van, mindmennyi egy-egy külön templom főoltára, a mely mellett mise alkalmával ott találjuk a tolató orgonát.

Pápák, szentek szobrai, síremlékei, jeles festmények, aranydísz, mozaik díszítik a templom belsejét.

Az oltárképek Michel Angelo, Guido Reni és mások kiváló alkotásai, a szobrok és síremlékek Bernini, Antonio és Pietro Pollajulo művei.

Legnagyobb ihletet kelt a szemlélőben Michel Angelo híres madonnás képe, a „Pieta” Hasonlóképen érdekfeszítő és ihletkeltő a „Confessio”; jeles alkotás még IV. Sixtus és III. Sándor pápa sírboltja szobraikkal.

A főoltár előtt mennyezetes kupola van, alatta oltár, körülötte lépcsőn megközelíthető bemélyített oratorium Szent Péter sírja körül.

A kupola remek mozaik-építés; 149 méter magas, a melynek tetején is voltam; innen remek kilátás esik Rómára és vidékére. Alattunk a Vatikán és díszes kertje, odébb a Tiberis, két partján a halmok városának palotái, a távolban a hófedte Soracte hegye. Innen belátni az egész egyházállamot, a melynek nagysága körülbelül olyan, mint Turiné.

Elülről nézve a bazilikát, tiz hatalmas oszlopot lát az ember, közepén a nagy kupola, oldalt a két mellékkupola.

A San Pietro előtt van a *Piazza di San Pietro*, a Szent-Péter-tér.

Ellipsis-alaku tér, a Tiberis felé nyitott, a bazilika felé jobb- és baloldalt oszlopsorozatos mennyezet által zárva, tetején szobrokkal. Ez Bernini műve. Az oszlopok dór stilben. A tér közepén magasra szökő két szökőkút van, a mely egy hatalmas obeliszket fog közre. Ezt az obeliszket Caligula császár Heliopolisból Rómába hozatta, a mely eleinte a Circus spinájában állt, a honnan később a mai helyére került.

Ugyanaznap délelőttjén még a pénzváltóba mentem, a hol mulatságos társalgás után sikerült magamat a talján bankárral megértetni.

Ebéd után a pápai egyetem három biborruhas növendékével, a kik mindhárman magyar fiúk és a filozófia doktorai, villanyosra ülve, a *Szent-Pál-templomhoz* mentünk.

Előbb már az angyalvárat s a Palazzo Barberinit megtekintettük.

A Szent-Pál-templom a külvárosban fekszik, ide vezető utunkban láttam a Monte Testaccot, a mely állítólag a patriciusok által eldobott szavazó kövekből képződött, láttam a Medicik villáját, a Sextius-féle piramist. Fő ékessége a Szent-Pál-templomnak a főoltár, a melynek zöldszinü drágaköveit az orosz czár adományozta.

A templom átnézete könnyed és világos, esztétikailag kellemesebb az előbbinél. Az öthajós 120 méter hosszú templom mennyezetét nyolczvan gránitoszlop tartja.

Benne Szent Péter és Szent Pál szobra; a festmények nagyrésze is ezen két szentre vonatkozik, ezeken kívül jeles a Confessio, Mária koronációja, több Krisztus- és Madonna-kép. A mennyezet kassettái hasonlóképpen díszítvék. A templom a benediktinusoké.

Most kocsiba ülve a *Monte Gianiculóra* hajtattam. Csigaszerű utakon zöld pálma és citromfás parkok között értem föl a tetőre. Díszes emlék itt az Aqua Paola, hatalmas vízesés, a mely tőle 60 kmnyire fekvő Lago di Braccianoból veszi a vizet.

Aztán egy kisebbszerű templomot néztünk meg, mellette a spanyolok által birt szépművészeti palotát.

Remek kilátás van a Janiculumról.

A lenyugvó nap bearanyozta halványuló sugaraival a láthatárt, alant a Pantheon, a Chiesa Nuova, Gesu, Terme di Tito, S. Giovanni in Laterano, Tivoli, Prascatti, a Tevere.

A Monte Gianiculón van Garibaldi lovas-szobra.

Most gyalogosan mentünk tovább. A hegyről lemenőben elhaladtunk azon fa mellett, a mely alatt az olaszok jeles költője, Torquato Tasso, a Megszabadított Jeruzsálem című világhírű eposz szerzője, írta verseit.

Korhadt, vén fa, alig, de még leveledzik; nem csoda, az utazó idegenek mindig visznek róla egy levelet, emléket a nagy költőre emlékezve. Ennek emlékét egy kőoszlop ma is jelöli.

Most egy szűk utczába értünk, hol mintegy húsz-harmincz utcagyerek „Diavolo, Diavolo” (ördög, ördög) kiáltással üdvözölte vörös-reverendás pap kísérőinket.

Kifáradtan értem a vacsorához, a hol az olajos „menü” csak boszantott, de ki nem elégitett.

Másnap a *Santa Maria Maggiore-templomhoz* mentem társaimmal együtt; ez a templom a hasonló nevű téren van.

A Mária tiszteletére emelt templomok között ez a legnagyobb. Az előcsarnokból öt kapu vezet a templomba. A loggiában Krisztus, Mária, Pál, János, Jakab, Péter, András glóriás képe látható. Valamennyi jeles kéz alkotása!

A templom belseje háromhajós bazilikát mutat. Az összhatás ragyogó és ünnepies! A középhajót a mellékhajóktól 42 jóni oszlop választja el, ezek négy gránit kivételével márványoszlopok.

Valamennyi mozaikdíszű architrávot tart. Impozáns a főoltár és a püspöki tribunál. A mellék-hajó főéke a baptisterium.

A festmények közt kiemelkedik a Szent Katalin a martiriumát ábrázoló oltárkép és Michel Angelo-féle „Mária mennybemenetele”. Ugyanitt Guido Reni jeles freskói is.

A Bazilika Liberaniából a Via Merulanán keresztül ismét kocsin a *Laterani templomba* hajtattam. Előtte a hasonló nevű tér. A tér közepén áll egy hatalmas veres gránitból való obeliszk, a melyet állítólag Nagy Constantin császár hozott Rómába 357-ben Krisztus után. A Battisterio a legrégebb kápolnák egyike Rómában.

A bazilika San Giovanni in Laterano „Omnium urbis et orbis ecclesiarum mater et caput”, Nagy Constantin óta Róma főtemploma. A 12 apostol szobrát benne Bernini tervezte. A templom belsejének díszítése Michel Angelo, Donatello, Ráfael, Giotto kezétől ered.

A Lateránból a *Colosseumhoz* mentünk. Méltóságjelző épület, mely romjaiban is csodálatot kelt. Mintegy nyolczvanhétezer embert befogadó circus, mily élet hajdani emléke? Mellette Constantin császár diadalive.

Innen a Via Cavour és Via Nazionale mentén bolyongva későn értünk ebédhez.

Ebéd után egy tisztelendő vezetése alatt kocsin a *Szent Ágnes katakombába*, földalatti sír és imahelyekhez hajtottunk. Oda menet a külváros új épületeit csodáltuk, a melyek mint üresen állottak. A Szent Ágnes katakomba a Via Nomentána alatt díszes és becses ereklyéket tartalmazó kis bazilikával. Az oltárképek Szent Ágnes és Szent Emerencia martírságát ábrázolják. A földalatti sötét folyosókon gyertyafény mellett járkáltunk; jobbra balra sírok, imahelyek: - mind megannyi szomorú emléke a keresztyének üldöztetési korának.

Visszafelé a királyi palota - *Palazzo Reale* - mellett haladtunk el.

Nem messze innét a Colosseum, s a *San Pietro ni Vinculi nevü templom*; ez utóbbi szegényes berendezésű templom, melynek főoltárán őrzik Szent Péter bilincseit. Becses emlék jobbról Michel Angelo híres Mózes-szobra.

Távozva, a Palatinus alatt haladtunk el a Via Appia nevü út felé, a hol a koldusok raja lepett meg. A Via Appián a *Szent Kalixtus katakombát* tekintettük meg. Útban Caracalla császár fürdőinek romjait tekintettem meg. A Via Appián van még az a hely, a hol Szent Jánost olajba főzték, ma ez a hely kellemes narancs-liget. Ugyanitt van a Scipiók sírja: Sepulcrum Scipionum, aztán jön a Tiberius Gracchus és Szent Sebestyén kapuja.

A Szent Kalixtus katakombánál trappista-barátok fogadtak, a kik meglehetősen belépődíj ellenében engedtek be a katakombába, a mely a Szent Ágnesé után nem hatott meg egy cseppet sem, mert újat nem láttam, s a jó trappista azt a keveset sem igyekezett szívesen megmutatni.

Ez a katakomba egyébként arról nevezetes, hogy benne mintegy 12 pápa és szent pihen. Benne látható Szent Cecilia freskóképe, mely eredetileg mozaik volt, csak a VII. század óta freskó. Ugyancsak itt Szent Cecilia fehérmárvány szobra és sírja. Egyébként ez a legrégebbi katakomba.

Ezután a Néro-féle vízvezetékét néztük meg e katakomba körül, az egykor fontos szerepet vitt Aquae Neronis ma romjaiban is keveset mutat.

Most Róma legnevezetesebb régiségéhez mentünk, a *Forum Romanumra*. Északi részén az egykori Carcer Tullianum, a melyben Szent Péter is fogva volt, s ennek emlékére ma egy kápolna van benne: ez a San Pietro in Carcere.

A Forum Romanum egy mély völgy a Capitolium és Palatinus között. Az egykor mozgalmas életű forum ma már természetesen csak romjaiban csodálható. A romok asszociációkat indítanak a szemlélő lelkében, a fél oszlopok, rom templomok, ledült bazilikák kiegészülnek az asszociáló tudatában s elragadtatással képzele bele magát a kétezer év után szemlélő abba a zajos és mozgalmas világba, a melynek ez a hely volt egykor méltó központja!!

Ott látni még a romjaikban is nagybecsű emlékek közt a Porticus Deorum Consentium, Templum Vespasiani, Templum Concordiae, Templum Castoris, Basilika Julia, Templum Saturni, Arcus Septimii Severi, Templum Caesaris, Atrium Vestae nevü épületeket, nem csupán a respublica, hanem a hatalmas császárság fórumát is.

Másnap egy zarándoklattal a pápai fogadásban is részesültünk. A *Vatikán* bejárójánál a svájci testőr csapat állt őrt, a kaputól hosszú gráduson mentünk fel egy Michel Angelo festette termen keresztül a fogadó-terembe. Ez az „Aula delle Beatificationi”, a boldoggá avatási kápolna. Ez egy téglány alakú díszes aranymenyendezetű, elől oltárral ellátott terem. Ez alkalommal magyar, német és francia emberek voltak itt fogadáson.

Mikor a pirosruhás komornyikok a vállukon viselt hordszéken behozták a pápát, harsány éljen, hoch és vive kiáltások hallatszottak.

A magyar „éljen” hangzott legerősebben.

XIII. Leó összetöpörödött aggastyán, mosolygó jóságos tekintettel, piros talárban, kezét áldásra emelten. Az oltár előtt letették a hordszékből s kezdetét vette a szertartás, a mely egy félóráig tartott, utána többeket a pápa magához engedett, megszólítással tüntette ki és lábcsókra magához engedte.

Körülbelül másfél óráig tartott ez az általános kihallgatás, a melynek végeztével ebédelni mentünk.

Délután ismét Porubszky dr. hazánkfia kalauzolt Rómában. Kocsiban a Viktor Emmanuel lovasszobrához hajtottunk, innen a *Monte Pincino* nevű hegyhez, a melynek remek kiállítása van, tovább menve a következők estek szemlélet alá: a Foro Trajano, az igazságügyi palota, mely most épül, *Szent Joachim temploma*, a mely szintén építés alatt áll még s melyet XIII. Leó emeltetett.

Ez igen kellemes impressiót keltő modern templom.

Az Andrea della Vallé-ben van a világ legnagyobb Bethlehemje, kedves templom a Szent Ignác, Minerva, Jézus templom, közel itt az egyetem. Innen a *Corso Vittorio Emmanuelére* értünk.

Este volt, mikor egy pazar fényű ristorante (vendéglőbe) helyezkedtünk el, a hol finom frascatti bort ittunk.

Vacsora után a Corsón gyülekeztünk a Caffè Nacionalében, a honnan az Olympia nevű orfeumba mentünk. Ez az orfeum is meglepett; csupa fény, pompa és kellem, egészen telve elegans élvágyó és irántunk igen előzékeny közönséggel. Az előadás elég mulatságos volt, a hölgyek szépen trilláztak, táncoltak, jól sikerült a mozgófénykép bemutatása is. Jó későn kerültünk innen haza.

Reggel a *Capitoliumba* siettünk. A Palazzo Conservatorio és Museo Capitolino adott is sok tanulságos és élvezetes látnivalót. A két jeles épület a Piazza del Campiglora esik, a tér közepén áll Marcus Aurelius császár lovas szobra. Először a *Palazzo Conservatorioba* mentünk. Az udvar is sok a római építészet és szobrászat emlékeiből felmaradt becses tárgyat tár elénk. A sok nevezetesség közül jelen soraimban elég megemlíteni a főbb nevezetességeket.

Az új *kapitoliumi muzeum* magában foglalja az újabb ásatások eredményeit bemutató régiségeket és bronzérmeket; a kupola-teremben található Sulpicius Maximus síremlékét, továbbá Anakreon hamvtartóját, az efezusi Dianát, a kapitoliumi farkast; az u. n. pinakoteka Rubens, Paolo Veronese, Guido Reni, Bartolomeo, Boticelli, Tizián, Velasques alkotásaival, mindannyi egy ideális világba emeli a reális szemlélőt.

Az ugynevezett kapitoliumi muzeum hasonlóképp érdekes régiségek gyűjteménye. Itt a híres, a művészettörténészek és esztétikusok által sokszor különféle oldalról vitatott ugynevezett Haldokló gladiátor szobra. Praxiteles Satyrja és kapitoliumi Venusa szintén remek alkotások.

Most a *laterani muzeumba* mentem, mai neve Museo Gregoriano Laterani. Földszint találjuk a Museo Profanot, a hol a klasszikus ókor szoboremlékei vannak.

A nevezetességek egyike a VII. teremben látható, a híres u. n. tánczó satyr, melylyel annyit foglalkoznak a műkritikusok. A keresztény régiségeket az első emeleten találja az utazó. A képgyűjteményben Filippo Lippi és Andrea del Sarto művei.

Az nap délután a vatikáni termek nagy részét tekintetem meg. Egy hazánkfia, a ki mint pápai tisztviselő kalauzolt bennünket, megmutatta a díszes előcsarnokot freskóival, melyek közt nevezetes Ráfael Halfogása, Tician Krisztus és a napkeleti bölcsek című műremeke. A pápai

termek mind aranytetőzettel, bibor-selyem faldíszszel. Láttam itt a spanyol királyné által nemrég adományozott Murillo-képet.

Voltam a trónteremben, a konzisztoriumban, a pápa házi kápolnájában.

Ugyancsak a Vatikánt díszítik az u. n. *Raffael Loggiái*. Ez egy hosszú négyszög alakú folyosó, oldalt s a mennyezeten tele festve Ráfael ecsetével.

Itt látni az új- és ó-testamentum legnevezetesebb jeleneteinek megörökítését, a mint Ráfael lánglelke azt elképzelve, s a mint azt ecsetével lefestette az utókor számára, a mely ő utána így tisztábban látja és ismeri meg az ó- és új-testamentum jeleneteit.

A mint Ráfael lángelméje elképzelve a szent multnak örökké fenmaradó eseményeit, ecsetével megtestesítette, s a szemléltető ihlet varázsa szállja meg a szemlélet által, mert érzi, hogy az a bibliai jelenet úgy van itt falra festve, a mint azt legtökéletesebben valaki csak elképzeli. A közönségessé vált bibliai képek mind Ráfael alkotásai.

Dicsőség az elmének, mely az isteni történeteket így varázserővel tudta megalkotni!...

S ki ecsete által az isteni adományok legszebbikét vitte tökéletességre, a dicső lángelme alig 37 éves korában hagyta itt a földi világot. Mily kár a földben porladni a testnek, melynek lelke méltó ott fenn Isten környezetéhez. A Pantheonban olvashatni sírversét:

Ille hic est Raphael, timuit quo sospite vinci
Rerum magna parens, et moriente mori...

A kincsek óriási halmaza van a Vatikánban. A műtörténetben annyit irtak a Sixtus-kápolnáról, a Ráfael-féle Stanzákról és Loggiákról, de nem lehet ezekről eleget írni, annyi a szépség, a gyönyör bennük. S történetük felette érdekes, - méltó az alkotások szépségéhez!

A *Sixtus-féle kápolna* nevét IV. Sixtus pápától nyerte, ki korának legjelesebb festőivel tele festette az ő házi kápolnáját. S milyen kor volt az? Mely egy Peruginót, egy Sandro Botticellit adott honának! Ezenkívül csatlakoznak a jelesekhez méltó társként Cosimo Roselli, Dom. Ghirlandajo, - a szoboralkotásban Michel Angelo.

Raffael Stanzái-ban Ráfael keze hagyott örökbecsű remekeket. Isteni alkotás a „Stanza della Segnatura” című teremben a theologia, poesis, philosophia és igazságosság allegorikus képe. A falon a világhírű „Disputa”. Fent az istenség fenséges környezetben, - lenn a földiek legszentebbjei: az oltáriszentség titkainak fürkészői, sejtelmes, titokteljes gondolatokba merülve, lelkükkel az ég felé vágyakozva. Ugyanitt a Parnassio, az athenei iskola. A stanza d’Eliodoro-ban van „Attila és I. Leo” képe; az a jelenet van itt megörökítve, mikor Attilát I. Leo Róma falaitól isteni erővel visszatartja. A Constantin-teremben, a Miklós-kápolnában is jeles fal-képek vannak.

A „*Museo Chircheriano*”-ban van a sokat emlegetett Ficorini-féle cista, ugyanitt sok néprajzi és történelmi emlékek gyűjteménye. A Galleria Doria-ban pedig Ráfael, Tizian, Velasques, Domenichino, Ghirlandajo, Bronzino, P. Veronese műremekei. Hasonlóképp sok szép festmény van a Palazzo Colonnában is. Itt Pietro Novelli, Tintoretto, Palma Vecchio, van Dyck, Rubens képei. A Borghese-palota muzeumban szintén sok gyönyöre van a léleknek. Renaissancekori kép sok van itt.

Az antik tárgyak muzeumának több részét különböztetik meg. A *Pio Clementino*-ban a Praxiteles Venusa, a Myron Diskosvetője, a Juno Sospita, az otricoli Zeus, Apollo Musagetes és a muzsák szobrai a legnevezetesebbek. Praxiteles Erosa, az alvó Ariadne, a Laocoon-csoport, a belvederi Apollo, Hermes szobra, Herakles torzója szintén itt.

A *Museo Chioramanti*-ban az ifjú Augustus sírja, Tiberius ülő szobra, Niobe leánya, - a Braccio nuovoban Augustus, a szomorkodó Amazon, a pihenő Satyr látható. Az egyiptomi és etrusk muzeumban szintén sok a látnivaló.

Annyi itt a szépség és látnivaló, annyi a műkincs és műremek, hogy magának Róma látnivalóinak szemléletéhez kellene három hónap. Így lehetne mindent áttanulmányozni és átélvezni teljesen, igazán, - ez lenne aztán kellemes egy három hónap. Mikor az a pár nap is felejthetlen marad, - örökre!...

Este volt, késő este, mikor a szemlélődésnek vége volt. Tapasztalatokban gazdagon, ismét kifáradtan tértem lakásunkra, a Santa Martába, aztán csomagoltunk. Társaimmal elmentem még egyet-mást venni, aztán a Corsora mentünk, a hol megvacsoráztunk. Izletes vacsorát kaptunk, utána a vonathoz siettünk. Éppen kiértünk a statiohoz, - nemsokára beültünk a vonatba, mely egy félóra mulva robogott előre Nápoly felé!...

POMPÉJIBEN. A VEZUVNÁL.

Nápoly és Pompéji felé. - Pompéjiben. - A város multja. - Pompéji ma. - Impressiók, a pompéji műemlékek méltatása. - Milyen város volt Pompéji? - A város erkölce. - A Vezuvon. - Asszociációk.

Szombat este tíz órakor indultunk el Somából s dél felé haladtunk Nápolyba és Pompéjibe. Kényelmetlen, sőt nedves út volt ez egészen reggelig. Mikor hajnalodott, igen hűvös volt. Nápoly alá értünk reggel, a melynek környéke sík, olajfák, narancs- és citromligetekkel, délszaki ültetvényekkel, távol több, a közelben és valamennyi közt legérdekesebb vulkánt látni: ez a Vezuv, egy örökké füstölgő kúpalaku hegy, a mely kiegészíti azt a világszép panorámát, a melylyel Nápoly dicsekszik.

Rómától útunk Nápolyig Segni, Ferentino, Aquino, Teano, Capua, Catalunovo irányába vitt. Hétkor értünk be Nápolyba, a hol az állomáson megreggeliztünk, aztán külön vonattal Pompéjibe mentünk.

Egy órai igazán kellemes út után a tenger mellékre értünk s jó ideig itt is haladtunk, útunk egyébként félkörben vitt, s így a Vezuvot több oldalról csodálhattuk.

A felásott Pompéji megtekintése következett most. Egy két és félezer év előtti római provinciális város áll itt előttünk, romjaiban bár, de e romok megelevenítik az éber lelkeket, a mely maga elé varázsolja az igazi, egykor virágzó provinciát magán- és nyilvános épületeivel.

Ott a római ház, a forum, a bazilika, a teatrum, a balnea úgy, a mint az Rómában s a többi római műveltségű városokban volt.

Ismeretes dolog, hogy Pompéji ősrégi oskus-samnit város volt Campaniában. Lakói hellen műveltséggel bírtak.

Az oskusok utódai, a samnitek, az összes tengerparti városok urai lettek. A samnit és pun háborúk után következett korszak hozta meg a város első virágzását.

Róma uralma idején a város új nevet kapott: Colonia Veneria Cornelia Pompejanorum.

Augusztus alatt érte a város második virágzását.

79-ben végzetes szerencsétlenség érte a virágzó várost. A Vezuv kitörése elseperte a sok-sok száz év műveltségének alkotásait, s elfedte a várost a világ tekintete elől. Szerencse, hogy nem örökre!

Szinte áldandó ebben is az isteni Gondviselés, mely később a mult csodás emlékeit egy véletlen által tárta fel a kíváncsi világ elé.

Egészen 1582-ig nem sokat tudott a világ az eltemetett városról. 1582-ben ugyanis *Fontana* bukkant rá a romok eltemetett halmazára s a véletlen által talált tárgyak új és új kutatásra ösztönöztek mindig több eredménnyel. Májig is folyik a munka, teljesen még nem ismerjük az eltemetett várost. De az eddigi eredmények mind többre biztatnak.

A felásott város ovál-alakú, 8 kapuval; megjegyzem azonban, hogy a kiásott rész nem egészen fele Pompéjinek; a Porta Marina mellett van a muzeum, a melybe az ásatások alatt előkerült dolgok egy részét elhelyezték, a nevezetesebb darabok a nápolyi nemzeti muzeumban vannak. A Via Marina végén van a Bazilika, törvénycsarnok, mellette Apolló temploma.

A Forum, a nyilvános élet egykori centruma, teljesen felismerhető.

Nem messze tőle Eumachia, Merkur és Jupiter temploma a Curia szomszédságában. A fürdő-utczában találni a Thermákat, a fürdőket; közel a *Pansa házát*, a mely páratlanul őrizte meg a

római ház szerkezetét. Nevezetes még a *Meleager-féle ház* és számos épület templomokkal, színházzal, amfiteatrummal.

Jóllehet, az útleírásom után röviden be akarok számolni az Olaszországban tett érdekes út általános impressiójáról is, helyénvalónak találom Pompéji hatását e helyt méltatni, a mennyiben még élénk emlékezetünk itt óhajtja. Azok a romok, melyek *Fierolli* vasszorgalmu munkája által az ásatások révén napfényre kerültek, egy valódi római várost tárnak elénk, - egy római várost a császári kor pezsgő életével, műveltségének számos beszélő emlékével.

A régi kor történetének nem egy érdekes, sőt fontos részét beszéljük el e romok s még mennyi a felfedetlen, mindmegannyi sötétben világító szövétnék.

Az eddigi eredmények újabb és újabb siker elérésére buzdítanak.

Pompéji szemlélete elbájolja a kíváncsiakat, még jobban hat a tudni vágyókra.

Főfontossága természetesen abban rejlik, hogy megismertet a tartományi élettel a római császári korban, a mit az írók után megismerni bajos volt ezelőtt.

Pompéji házai arra engednek következtetni, hogy a tartományi aristocratia mindenben követte a római nemest. A pompéjii lakások mind kényelmesek, a lakosztályok száma több, díszeik mozaik és freskó, szobrok.

A freskók többnyire mythologikusak. *Helbig*, a ki ezen festményeket élénk tanulmány tárgyává tette, érdekes tanulmányt írt róluk; de mások is foglalkoztak ezekkel a freskókkal, meglehetősen polémia keletkezett ezen festmények körül, a melyekre érdemes is a fáradságot pazarolni. Egyező vélemények szerint az alexandriai festő-iskola műveivel lenne itt dolgunk.

Ezen freskókban tehát fontos korszaka maradt ránk a görög festészetnek, Olaszország ezen zugában. A színezés és rajz egyformán meglepő, modern épületeinknek is bátran díszére válnának. A gyönyör, az esztetikai élvezet, a melyet ezek a képek hatásukban nyújtanak, nagyon kedves és fokozódik azon tudat által, hogy ezek egyedüli képviselői az említett nagy festői iskolának.

Érdekes, hogy az Augusztus korának költészetét ismerők első tekintetre hasonlatosságot fedezhetnek föl az augusztusi kor költészete és ezen freskók között. A hasonlatosság szembeszökő a tárgyban, mindkettőnek célja a mithologia s a szerelem. De mikor ezt a szembeszökő hasonlatosságot észreveszszük, nem mellőzhetjük el a kettő között mutatkozó különbség észrevezését sem; a mig ugyanis a római költészet, a görög hatás alatt tőle telhetőleg római lett, vagy legalább is igyekezett lenni, addig a festés terén ezt a haladást sohasem vehetni észre.

A szemlélőnek okvetlenül észre kell vennie, hogy ezen freskók alkotói némileg idegenkedtek a római történetek vagy legendák tárgyainak ábrázolásától. Ha így áll a dolog, most már felteheti valaki a kérdést, vajjon ez a görög műveltségű Pompéji római város volt-e?

Ezek a mithologikus és történeti festmények, azok sokasága arra enged következtetni, hogy sok festő volt Pompéjiben. Ezek azonban a gazdagok részére festettek. De nagyon természetesen azért szegény ember lakói is voltak a városnak s ezek szintén laktak valahol; ezeknek kevesebb költséggel s gyengébb anyagból épített házaik nem maradhattak meg a kíváncsi utókor számára.

A város fekvésénél fogva is kereskedő és iparos város volt, ezek az emberek voltak tehát túlnyomó többségben. A felmaradt műhelyek külföldben is elárulják a foglalkozások nemét; voltak pékek, molnárok, ötvösök, ványolók, festők, vendéglősök, színészek. A fennmaradt emlékek mind megőrzik ezen foglalkozások meglévőségét, kivált ha hozzáveszszük a feliratokat is.

Ugyanakkor, a midőn Pompéji műveltségéről elismerőleg nyilatkozni kötelesség, ez a classicismus iránti rokonszenvünk és tiszteletünk talán arra kényszeríthetne bennünket, hogy a hibákról és hátrányokról, ha vannak is emlékei, ne szóljak; ámde a város teljes megismerése miatt ezeket megismerni szintén szükséges.

A mulatóhelyeknek különféle fajai bőven vannak.

Felirataik nagy része azért a szerelemmel foglalkozik.

Vénus istennő volt a város patrónája s talán ez az oka, hogy a szerelemnek oly sok áldozatot igyekeztek hozni, a mint erre felirataik nagy része vonatkozik is.

A pompéjii ember Vénus haragjával fenyegette haragosát.

Szerelmesek vallomásai, az ideális szerelem megnyilatkozása, szeretkezések, goromba kifakadás, gúny, gyakran átok olvashatók ki ezen inscriptiók legtöbbszöréből. Egyike magyarul így hangzik:

Kis babám, ki oly csinos vagy
S nékem legszebb a világon,
Ó ha tudnád, megszeretnél,
Hogy utánad hogyan vágyom?!...

Igazán kedves vers, a gyöngéd szerelem s epekedés bájos dala.

E mellett igen elütően hangzanak a buja szerelem rút vallomásai, a melyek azt bizonyítják, hogy az erkölcs a provinciákban épp oly laza volt, mint Rómában; s gondoljunk még Párisra, vagy bármely nagyváros életére, a hol a műveltség, divat előhaladása mellett az erkölcsi élet a legnagyobb decadentiát mutatja.

Öröm, boldogság, féltés, fájdalom volt a költészetnek akkor is forrása, hisz a lira örök. Mert mig lesz a szívnek világa, él a költő szava:

An printemps des chants et des fêtes,
Des zéphirs á la jeune fleur,
An sombre ocean les tempêtes,
An coeur de l' homme... la douleur.

(Virágnak zephir, a télnek viharok, s az emberszívnek fájdalom.)

A boldog szerelmes így kiált fel: „*Ah! peream sine te, si deus esse velim!*” „Haljak meg, ha te nélküléd isten akarok lenni.” „*Quisquis ama veniat, Veneri volo rumpere costas.*” „Ide mellém szerelmesek, - mondja a megbántott imádó - betöröm a Venus oldalbordáit!” Mily őszinte vallomása a szerető szív imádatának: „Methé, a színésznő, egész szívéből szereti Chrestust. Venus legyen kegyes iránta s éljenek mindig jó egyetértésben.”

Rómában nem találtak e korban erényt, de az is bizonyos, hogy hiában keresték volna Pompéjiben. „E gyönyörű város elbűvölő vidéken feküdt - mondja *Boissier Gaston*, - a hol minden kéjt lehel, hol a mező bársonyszerű fénye, a langyos lég, a hegyek kerekded körvonalai, a folyók s völgyek lágy hajlásai megannyi csáb valának az érzékekre nézve, melyeket minden megnyugtat és semmi se bánt.” Szomszédja volt Nápolynak, melyet már ekkor henye Nápolynak (otiosa Neapolis) neveztek, s a mely annyira igazolta a közmondást, hogy a restség az ördögnek párnája; szemközt feküdt Bajaével, a világ legszebb, de egyik legromlottabb helyével. Pompéji nem állt ellent az égalt s példák e hatalmas csábjának...

Most menjünk fel a kráterhez. Öszvéres olaszokat fogadtunk, s ezek segélyével lassan s nem a legnagyobb kényelemmel haladtunk előre fel a Vezuv oldalán. Természetes, a vezetők vigyáznak is az utasokra. A legtöbbje, mint jó magam is, vigyáz magára. Egészen a kráter torkáig nem tanácsos menni. Két kíváncsi angol megjárta egyszer, begurultak a tűztorokba s ott haltak rettenetes halált. A vezetők szivart vagy botot kérnek, melynek végét a hamu tüzeben mihamar meggyújtják. Más felől funikulin is fel lehet jutni a kráterig. A hegyoldal folyton morog és mozog, a füst a torkán folyton jön. Nem biztos e vidék lakója sosem, - a láva bármikor kitörhet. *Bulwer* megírta *Pompéji végnapjait*, a 2000 év előtt pusztulni készülő görög műveltségű római város történetének utolsó napjait olvassa bennük az olvasó.

Gondoljunk az ókori város hamvakból előhivott romjainak feltámadására, képzeletünket engedjük szabadon röpködni a néma romok közt, megint él Pompéji és virul. Ott a régi Pompéji nyüzsgő életével, a zajos utcákkal, házai, színházai, foruma, circusa, fürdői a pezsgő élet varázsával... újra visszhangzanak falai kedvelt Horácuk isteni ódáinak melódiáitól.

NÁPOLYBAN

Megérkezés Nápolyba. - Vendéglátónk. - Magyar dal Nápolyban. - Első séta Nápolyban. - Nemzeti muzeum. - Az aquarium. - A tenger Sorrento és Capri felé. - Benyomások.

Pompéjiból kocsin Torre Centralébe hajtattam, a hol vasútra ülve Nápolyba mentem. Mindkét állomáson, de különösen az utóbbinál sokat boszantott a tolakodó csicszerónék, hordárok, kefézők serege.

Nápolyba érve a Garibaldi-korzón meguzsonnáztam, aztán később érkezett barátaimmal a Hotel Commercebe szálltunk. Este a tengert, a tenger felől a Vezuvot, a *Viktor Emanuel-korzót* s a *Galleria Umbertót* néztük meg.

Szállodásunk utasítására másnap a Muzeum, Aquarium és *Monte-San-Martinot* kezdtük megsejmelni. Gazdánk egyébként perugiai, németül is beszélő ember volt, a ki igen érdeklődött a magyarok iránt, a kiknek fővárosáról, Budapestről sok szépet hallott.

Jóizüen mosolyogtunk, mikor a szimpatikus talján szállodás, a kinél nápolyi tartózkodásunk alatt kosztoltunk is, elmondta, hogy egy magyar kereskedő embertől megtanult egy pár magyar szót, pl. ety, kete, hárem, ot fan, meniunk (egy, kettő, három, ott van, menjünk).

Mondta, hogy egy magyar dalt is tanult magyar barátjától. Kértük is, hogy dudolja el, de ezt tenni vonakodott; de kérelmünkre azért tudtukra adta, hogy: „etwas Csicsoni” volt az a dal.

Első lóvasúton tett útunk az Aquarium felé volt a Viktor Emanuel szobra mellett. Útunkba esett ugyanekkor a Palazzo Reale, a királyi palota is. Római modorban épített jón és dór oszlopok épület remek kerttel.

A Piazza del Municipion van a Municipio: a városháza. A Castel Nuovo mellett van a Teatro Mercadante; a tenger felé van a világító torony, itt látni a nagy kikötőt is. A Palazzo Grandinához érve találni a főpostát. A Via della Univerzitan van a királyi egyetem: Univerzita regia. A Dóm egy háromhajós bazilika; a Castor- és Pollux-templom helyén ma a San Paoló Maggiore áll.

A *nemzeti muzeum* Nápoly főérdekesége. Itt látni a pompéji ásatások által napfényre került régiségek legbecsesebb darabjait, a melyek a lelhelyen csak másolatban vannak meg. Ókori római, görög, egyiptomi és renaissancekori régiségek tára ez, telve bronz, érem, üveg, inscriptio, szobor, festménypéldányokkal.

Az idő takarékoságát parancsol a szemléletben, siessünk tehát, s azoknál álljunk meg csak, melyek különösebben hatnak a szemlélő lelkére.

Sok becses klasszikus freskó őriztetik itt, a mely az ásatások után Herculumban és Pompéjiben napfényre került. Egyszerű falfestmények vagy mozaikok élénk színezéssel, tárgyuk egy-egy Ámor, Cupido vagy Venus, virágcsokor, sokszor egy mitológiai jelenet, pl. Theseus hazajövele győzelme után, Iphigenia feláldozása, Nagy Sándor háborúja a perzsákkal stb.; többnyire nagyon meg vannak tördelve. A farnesei bika és a farnesei Herkules szintén remek alkotás, itt láthatók. Jeles márványszobrok: a Pompéjiben lelt Artemis, egy athleta-szobor, a haldokló amazon a plastikának díszei. Két Venus is van itt, a capuai és az ugynevezett Venus Kallipygos. Juno vonásai férfiasak, erősek, rémes a Nero anyjának szobra, Agrippináé. A római imperatorok szobra külön teremben van, azután jönnek az istenszobrok. Hat Venus-szobor van csak Pompéjiből. A reliefek, bronzművek, edények, ékszerek külön teremben vannak, mind megannyi egy-egy mesélő emlék az ősidők szép napjainak eseményeiről, szokásairól.

Képtárában ott látjuk Ráfael s Correggio iskolájának remek alkotásait. Ott a lombardi, velencei iskoláét, - ihletkeltő szent kép Correggio Madonnája, az ugynevezett „la Zingarella”, a Tizián festette III. Pál pápa. Menjünk csak tovább, a lelkünk repes a gyönyörtől, mikor látja Andrea del Sarto, Pietro Perugino, Ráfael, Pinturicchio, Palma Vecchio, Jac. Bassano alkotásait, - eddig csak leírásból vagy fényképről ismerve, most szemtől-szembe látni!...

Az *Aquarium* a tengerparton áll, előtte gyönyörű park van. Márczius elején tündöklő zöldben, szobrok, szökőkutakkal, virágágyakkal. Az *Aquarium* az ugynevezett zoológiai stáció egy része. A kiállított tengeri állatok gazdagsága és szépsége tekintetében a nápolyi *Aquarium* nem talál hozzá hasonlót.

A tengernek legnevezetesebb állatpéldányai: tintahal, elektromos halak, medusák, korálok, rákok, kigyók, csigák, a legnagyobb és legszebb színpompával és gazdag választékban. Az *Aquarium* mellett van a San Martino-hegy. Gyalog menve a funikulóig, innen fogaskeréken mentünk föl a hegytetőre. Innen elbájoló panoráma esik a tengerre *Sorrento* és *Capri* felé.

Kellemes kirándulóhely Posilippo is, de nem kevésbé megragadók a Viktor Emanuel-korzón pazar fényben tett esti séták sem.

Ez Nápoly, a korábbi nápolyi királyság fővárosa s a római császárok kedvenc tartózkodási helye. A város külseje ma nem valami fényes, - a természet azonban csodás panorámával áldotta meg ezt a régi tengerparti várost, melyben annyi a műkinccs, a gyönyörködtető régiség, s oly sok a nyomorgó szegény ember.

LA BELLA FIORENZA.

Firenze felé. - A Lago Trasimeno mellett. - Megérkezés. - Emlékezés. - Séták. - Palazzo Vecchio. - Loggia dei Lanci. - Galleria delli Uffizi. - A Dóm. - Kirándulás Fiezoelébe. - Nevezetességek. - Ismét Florenczben. - Új látnivalók. - Piazza del Indipendenza. - Szent Márkus-tér. - Szent Márkus- és Szent Lőrincz-templom. - Petrarca hazájában. - Laura-dalok.

Nápolyból Firenze felé ismét este indultunk. Kellemes idő volt; kedves kép volt látni a szép *Trasimenusi tavat*, a melynek az ó-korban oly nagy történelmi szerep jutott.

Rómától Monte Rotondo, Attigliano, Castiglione, Arezzo, San Giovanni és Rigvano irányában haladtunk, többnyire sík vidéken. Firenzébe este értünk s a Hotel Veneziába szálltunk.

Márcziusi kedves napunk volt másnap s az utána következő napokon is.

Florenz igazán meglepett. Telve a tudományos és művészi lelket tápláló emlékekkel. A palotások szemlélete gyönyörrel tölti el a szemlélődésben ihletet lelket. Az elmúlt századokról mesélnek egyrészt a fényes monumentumok, egy letűnt, de még romjaiban is emlékeztet által tündöklő multról!... Mennyi gazdagság a romokban, mennyi fény a sötét halmazokban, a komor falakban?

Ha eltűnt is a dicsfény, mely hajdan a boldog napokban övezte, ha a hosszú százévek mohája lepte is el a büszke paloták fedeleit; nem lengi-e körül a roskadozó falakat ellenállhatlan költői varázs... nem adózik-e neki a méltató utókor azzal a köteles tisztelettel, mely a magas kort megilleti; nem maradt-e a fényes mez után, mai megviselt köntösében is örökre szép, nagyszerű és utolérhetlen?...

Kellemes kirándulóhelye van Fiezoében, tisztább a déli városoknál s az emberekben is van valami olyan, a mi közelebb hozza a szívünkhöz.

Florenz, azelőtt Fiorenza, latin néven Florentia, „*la bella Fiorenza*”, a „szép” melléknévvel az Arno mindkét partján fekszik. Hotelünk a Piazza della Signoria mellett volt; ez volt azelőtt a republika foruma. Itt a Palazzo Vecchio. A bejárónál Michel Angelo, Giotto, Leonardo da Vinci s más jeles alkotásaival.

A *Palazzo Vecchio*val szemben van a *Loggia dei Lanci*, vagy más néven dell' Orcagna. Klasszikus szobrok Giovanni da Bologna, Benvenuto Cellini, Donatello és Fluminio Vacca szoborművei. Az Arno felé, a Loggia dei Lanci mellett a főpósta, a mely egy nevezetes épület földszintjén van.

Az Arno felé menve, jobbra és balra van az Uffizi-palota. Mindkét oldalt jeles szobrok; Andrea Orcagna, Cosimo Roselli, Lorenzo, Niccolo Pisano, Giotto, Donatello, Leonardo da Vinci, Michel Angelo, Dante, Petrarca, Boccaccio, Machiavelli, Amerigo Vespucci, Galilei, Benvenuto Cellini, - politikus, tudós, művész, költő-elmék legnagyobbjai.

A *Galleria degli Uffizi* a világ leghíresebb muzeumainak egyike.

Antik bronzművek, reliefek, Giotto, Fiezo, Botticelli művei, Michel Angelo remekei, Ráfael híres madonnaképei, Tizián Vénusza, rövidre fogva: a velencei, lombardiai, hollandiai, francia s a német iskola remekművei itt. A muzeum az Arno mellett van, a melynek hidjai közül érdekes a Ponte Vecchio nevű emeletes hid.

A *dóm*, „il Domo”, vagy teljes néven: la Cattedralia di Santa Maria del Fiore, kívülről díszes, nagy alkotás, belül komoly és méltóságteljes sötétséggel. Michel Angelo, Robbia, Benedetto da Majano kezei díszítették. Mellette a keresztelő-templom, „il Battisterio” és a harangláb, - „Campanile”.

Jólesik ma is visszagondolni a *Fiezoléba* tett kirándulásra.

A dóm előtti téren villanyosra ülve, mintegy ötnegyed óráig haladtunk, mignem egy kanyargós út után egy kellemes, elragadó kilátást nyújtó hegyre értünk, a melyen Fiezolet van.

Alig léptünk ki a városból, tavaszi mezbe öltözött régióba jutottunk, ligetek és villák sora közé. Amott magas hegyek látszanak, a melyek most is hóval fedvék; husz percz mulva a San Domenico zárdához értünk.

Innen, a hegy lábáról, bájos panoráma nyilott Firenze felé, alant a város palotáival, a külvárosban villasorok, keresztülhasítva az Arno hullámainál. A hegy oldalán jól esett látnom a poetikus ligeteket, olajfaerdőt; eszembe jutott Kisfaludy:

„Sötét olajfák illatos húsében,
Úl a bús vándor, köny ragyog szemében...”

De már itt is vagyunk a hegytetőn! Ez Fiezolet, a firenzeiek látogatott kirándulólhelye. Szétnézünk benne. Nevezetessége a régi Teatro Romano s az újabb Fabrika di Lavori in Poggia. Mindenfelé papír-, szalma- és fa-műiparárúkat gyártanak itt.

Lenn mily kedves völgy!...

Ebbe a csöndes völgybe nem jut el a nagy világ vásári zaja, de azért mégsem szakadt el a világtól, csak békével visszahúzódik tőle.

Nincsenek itt égfelé törő sziklabérczek, nem tátong ijesztő mélység, gyorsan szökő hegyi patakok kristályvizét sem hallani csobogni.

De azért oly szép itt is élni, - félre vonulva a világtól.

Valami andalító költészet varázsa lebeg a vidék felett, mely merengni késztet, s csendben ábrándjainknak élni.

Az exotikus mezőség engesztelő békét lehel, majd vágyat keltenek a távoli dombokról látszó fák, erdők, ligetek.

Itt, a csöndes némaság ölén, a paradicsomi szépségű völgyben ha el akarsz boldogságban temetkezni, s lelkednek édes gyönyört óhajtsz szerezni, akkor nyugodtan bizhatod magadat e tájra.

Csupa ihlet itt minden!

S mily isteni!...

A táj halma, berke, rétek, patakok mind ismerik a mult nagy dalnokát. *Petrarca* volt az ő legigazabb dalosuk. Itt sirta fájó könyeit, ha virágot látott hervadni, itt örült a kikeletnek, mikor ébredni látta a természetet. Itt énekli:

„Víz, lég, füvek, virágok, madarak,
Itt mind csak szerelemről szólnak,
„Szeress megint!” mind mind csak erre kérnek!...”

A szerelemnek legédesebb szavú dalnoka volt ő, ki az utolsó troubadour s a modern lira előhírnöke, kinek érzései, gondolatai, képei számtalanszor térnek vissza a mai szerelmi költészetben is, a ki egyhangu tárgyába, a platonikus epedésbe, oly csodás változatosságot birt önteni, a ki a nyelv és forma művészetében dantei magasságig emelkedett. Az egyszerűség, őszinteség, közvetlenség megkapó ereje nyilvánul dalaiban, szonetteiben. Laurához írta megkapó szonetteit, mintegy háromszázat. Ki volt Laura, máig sincs eldöntve, de hisz ennek

fontosságánál előbbrevaló az a varázs, mely a XIV. század költőjét máig a legnagyobb lírikusok közé emeli. Laura nem halt meg, él örökké, mint a dalok nagy költője, míg szerelem lesz a szivekben, s míg nőért dobogni bír a szív. S vajjon lesz-e oly kor, mely feledhetné a szerelmet s Laurát? Ugy-e nem! Azért örök marad a dal hatalma is. Fájni, örülni a szív nem szűnik meg soha. Azért énekli:

Mindig magános, elhagyott vidék,
Melyen bolyongok lassan, szótalan:
S már messziről kerülöm a helyét,
Ha bárhol ember lábanyoma van.

Másképen meg nem óvhatom magam,
Búbánatom, hogy észre ne vegyék!
Hisz testem csüggedt mozdulatiban
Láthatnák *rajtam*, a mi *bennem* ég!

S így tudják már e tájnak, halma, berke,
Tudják a rétek, patakok, mezők,
Mit rejtnei vágyok emberek előtt.

De oly vadont még nem lelék semerre,
Hol Ámor ne lett volna körülöm,
S ne szóltam vón' vele, meg ő velem.

(*Radó Antal ford. XXII.*)

A *Piazza San Marcon* éppen akkor voltunk, mikor az olasz nemzeti ünnep alkalmából a himnust s más olasz darabokat adott elő Fanti volt jeles minister szobra mellett a katonazene. E téren a Szent Márkus temploma, főekessége Giotto: Krisztus a keresztfán című képe. Ugyanitt van a Poniatovszky Szaniszláv házi kápolnája. A Mária oltárán nagy halmaz arany-ékszer van mindig, a melyet az áhítatos hívők raknak le oda Mária tiszteletére. A templom mellett a hasonnevű kolostor.

A *Piazza del Indipendenza* új alkotás, nagy tér, de még nincs esztétikailag fölszerelve; két újabbkori államférfi szobrával. A *Piazza San Lorenzón* van a *San Lorenzo-templom*, egy kisebbszerű, díszes, de homályos belsővel bíró templom. Egyik nevezetes emléke Thorwaldsen kezéből ered. Még egy utolsó és drága vacsora elköltése után Velence felé indultunk.

A LAGUNÁK VÁROSÁBAN.

Velence felé. - A tengerre épített város. - Első benyomások. - Nevezetességek; az akadémia; a Szent Márkus-templom. - Doge palota. - Templomok. - A Canale Grande. - A rémuralom idejéből. - Remek paloták. - San Giorgio. - Maggiore. - A Canale Grande hatása.

Kedves meglepetés ért a firenzei állomáson, a hol Bezerédi Ferencz honfitársunkkal találkoztunk, a ki Amerikát, Afrikát, Ázsiát már beutazta s épp akkor Svájczból hazafelé tartott.

Az éjet szokott nyugtalanságban éltük át, reggel azonban jókedvünk kerekedett; egy pár olasz is volt velünk, a kiknek nagyon tetszett a magyar dal és himnus: „Fecske madár messze elszáll” és „Isten áldd meg a magyart”.

Utunk Firenzétől Bologna felé San Pietro, Pistoja, Vergato irányában haladt. Reggel értünk Bolognába, a melynek mintegy 130 temploma van; főnevezetessége a középkorban is híres egyeteme. Innen az Adriai-tenger felé haladva, folytattuk utunkat Castagnolo maggiore, Ferrara, Rovigo, Monselice, Abano irányában Padováig, mikor a Pósiágra értünk.

Pádúa díszje a Szent Antal emlékének szentelt Bazilika és az egyetem, a hol jeles hazánkfia, Sztárai Mihály is tanult. De már jelzi a kalauz, hogy indulunk Velenczébe. Útban Vigonza és Mestre városokat érintettük.

Már közel értünk a lagunák városához. Nem egyszerű, gyermekes naivitásból, hanem a természet nagysága feletti meghatottságból eredő csodálat az, a mely az embert elfogja, mikor a robogó vonaton messziről meglátja a nagy tengert, a lagunák vidékét, a vízre épített palotákat, mikor egyszer csak azon veszi észre magát, hogy hiszen a vonat berobog a tenger közepére, a víz felületére.

Robogó vonatunk 3601 méter hosszú hidon haladt befelé a száraztól 4 kilométernyire fekvő Velenczébe. A hidon jobbra-balra tekintve, a távoli messzeségig, lát az ember kisebb vitorláhajókat, csónakokat a part mentén, amott messze érkező nagy hajókat, ismét közelben játszi gondolákat.

Podgyásznak elhelyezése után hajóba ülve, a Canale Grandén át a Ponte Rialto felé haladtunk, nemsokára kiszálltunk s a város belsejét néztük meg. A Canale Grandén van a *szépművészeti iskola* is, a Santa Maria della Caritában, a hol velencei művészeknek, mint Tizian, Tintoretto, Bellini, Paolo Veronese és Palma képei vannak, mintegy hétszáz. Főekessége az akadémiának Tizian alkotása: „Mária mennybemenetele.” E festményt csodálni kell, s az ihletett szívnek átérezni. A forma-tökély, a ragyogó színpompa egyaránt bámulatba ejt. Csak rá kell tekinteni, s mindenki látja az örök Istent, a szent Szüzet, a fenséges környezetet!

A jobboldali falon Tintoretto remek alkotása van: Márk csodatétele. Tárnya egy szegény rabszolgának a kínpadról való csodás megszabadulása. Erő és szenvedély művészi megtestestítése e kép. A vonalak tökéletes vezetésében, a színpompák arányos vegyülékében Tintoretto lángelméje igen kiviláglék. Paolo Veronese „Szent Családja” is itt van, - a San Zaccaria nevű templom sekrestyéjéből került ide. Kiváló és méreteire nézve is legnagyobb festménye a „Kánai menyekző” és az ugynevezett Lakoma Lévinél című kép. Nagyszabású, fölséges, méltóságteljes alkotása ez Paolo Veronese lángelméjének.

Velence legnagyobb temploma a *Szent Márk-templom*, a melyet még 830-ban kezdtek építeni, miután előző évben a város védőszentjének, Szent Márkusnak hamvai hazakerültek.

Később, 976-ban, újra építették, a XI. században bazilikává építették s a XV. században gotizálták.

A templom külseje-belseje egyaránt elragadó. Bent a régiségek, különösen a mozaikképek, a díszes főoltár, mennyezet egyaránt bámulatba ejti a szemlélőt. A főkapu felett, aranyozott érczből, négyes lovasfogat látható, mely egykor Nero s később Traján diadalkapuját díszítette. Utóbb Konstantinápolyba került, innen Velenczébe.

A főoltárnál van a *Pala d'Oro*, arany és ezüst táblákon drágakövek, igen becses, régi ereklye. A Zénó-kápolnában Zénó kardinális síremléke és remek oltár van. A templom mellett 98 méter magas harangtorony áll, a honnan szép kilátás esik a tengerre.

Az északi oldalon Daniele Maninak oroszlánon nyugvó sarkofágja van. Daniele Mani 1848-ban a város diktátora volt.

Nevezetes templomok még a következők: a San Salvatore, Santa Maria Formosa, Santa Giovanni e Paolo, Santa Maria dei Miracoli, Santa Maria della Salute, San Giorgio Maggiore, San Pietro de Castello, San Sebastiano, Del Redentore, Santa Maria Gloriosa, Santa Maria della Orto, San Stefano, Santa Maria Zobenico, San Marino, Madonna Del Carmine, San Giacomo del Orto, San Saccario, a velencei iskola tagjai által festett oltárképekkel.

Templomainak valamennyiében találunk műkincseket. Mindben pihen a régi Velence egy jelese, gyakran a legjelentéktelenebb templomban a legnagyobb férfiak pihenő tetemeit leljük fel.

Nevezetes történelmi szerepe van a *doge-palotának*. Ez hatalmas benyomást tesz lefelé nehezedő oszlopcsarnokával, a színes márványlapokkal takart külső homlokzatával, a kettős csúcsíves csarnokával.

Különösen szép a 71 oszlopon nyugvó felső csarnok, a Loggia, a Szent Márkus-templom melletti portáléval együtt, mely a Buon-testvérek alkotása. A doge-palotában a fölépcsőn Mars és Neptunus szobrai állanak. A palota képtára valami csodálatos világba emeli az idegent.

Sok egymásba nyíló terem kisebb-nagyobb, olykor falnagyságu vagy mennyezetet betöltő remek képpel, a melyek Palma, Tintoretto és Paolo Veronese művei. A nagyteremben - Sala di Consiglio grande - van egy ideális alkotás Paolo Veronesetől, Velence dicsőítése, méltó a nagy mester nevéhez. Ugyancsak itt Tintoretto Paradicsoma, a mely földünk legnagyobb olajfestménye, 28 méter hosszú és 8 méter magas.

A képtáron kívül egyéb megtekintésre méltó dolgok: bronz-, márvány- s egyéb régiségek, kápolna és könyvtár. A képek között van egy, a mely a magyarokra való vonatkozásával érdekelt. Címe: Küzdelem a magyarokkal Zara előtt 1346. Tintoretto remek alkotása. Ez a Sala del Sacritiniának dísze.

Most menjünk a rémes történelmi sokszor emlegetett „*Sóhajok hídjára*”, Ponte dei Sospiri a neve. A Museo Civico sok tanulságos emlék tára.

Színházai közül a La Fenice elsőrangú. A hidak száma 378. Legszebb és legérdekesebb a fent említett két hid: az ősi Ponte di Rialto és Ponte dei Sospiri. Legnagyobb és legimpozánsabb tere a Márkus-tér.

Emlékoszlopai közül Colleoni híres lovasszobra, a mely Andrea del Verocchio kezeműve; Garibaldi szobrát Micheli, II. Viktor Emánuel szobrát Ferrari tervezte. A világ legcsodásabb korszója a Canale Grande.

A *Canale Grandén* két sorban díszes palotasor bizanci-, gót-, renaissance-stilben. Nevezetesebb palotája a vám-palota, az Emo-palota, a Contarinik palotája.

A „Palazzino Contarini-Fasan”-ban tölté Desdemona boldog hajdon éveit. Az ősi Contarini család szép virága volt ő, kit férjének sötét féltékenysége örületének egy rettenetes pillanatában, mint védtelen gyenge galambot, megfojtott. Önboldogságát tette tönkre s beszennyezte vitézi szablyáját. Rettenetes hatalom a féltékenység, mint Shakespeare mondja:

... jealous souls will not be answered so:
They are not ever jealous for the cause,
But jealous: for they are jealous: 'tis a monster,
Begot upon itself, born on itself.
(Othello, Act. 3. sc. 4.)

Magyarul:

A féltés józan okot nem keres,
Gyanuit az nem okra építi...
Félt csak, mivel félt,
Szörny, mely önmagától fogantatik,
Mely önmagát szül.

A zordon viharok emlékei, melyek Velence multjához fűződnek, fölmaradnak tanulságul az utókor számára. A tizek rémuralma idejéből maradt fenn a szomorú történet.

A tizek ítélőszékének egyik tanácsosát valaki koromsötét éjben leszúrta. A holttestbe hajnalban egy pékinas botlott bele először, a ki megborzadva látta az előkelő patricziust vérben feküdni, s a szive mellett látott értékes tört kosarába téve, léptek zajára futásnak eredt. Megfogják, meglelik a tört nála. Más lehetőségre, minthogy a pékinas a gyilkos, nem is gondoltak. Indokoltnak vélték annál is inkább, mert atyját épp akkorában záratta el csekély mulasztásért a patriczius. Kínpadon vallatták a szerencsétlent, s rövid úton kivégezték.

Később kiderült, hogy a szerencsétlen patriczius gyilkosa nem a pékinas volt, hanem egyik patricziustársa, a kivel együtt ment haza a tanácsülésből, s a kitől feleségét féltette.

A tanács igen megilletődött a szegény pékinas ártatlan elítélésén, de már késő volt, s hogy jóvá tegyék hibájukat, egy alapítványt szavaztak meg, melyből örökidőig esténként két gyertya égjen a szegény pékinas lelkiüdvéért egy szép szűz Mária-kép két oldalán. Hogy pedig a bírák a halálos ítéletnél máskor megfontolóbbak legyenek, a lámpák alá ezt a feliratot vésték:

„*Ricordatevi del povero fornaretto!*” - Emlékezzetek meg a szegény pékinasról!

A felirat már elmosódott, de a két gyertyaláng minden este világít a szegény pékinas lelkiüdvének...

Gyönyörű palota a Corner della casa grande, a Cornaro-család egykori otthona, a melyik ősi nemzetség egyik szép ifjú sarja: Katalin, Cyprus királynéja volt. A Da-Mula mór izlésű, megviselt homloku palota, melyen az ábrándos lelkű Byron nem egyszer elmélázott. A Cavalli-palota, ma Franchetta-palota, Velence egyik legremekebb épülete. A XV. századbéli mór izlésben épült, gót és barokstilben tartott díszletekkel. A Rezzonico-palota, Longhena műve. E család igen előkelő nemzetsége a velencei patricziusoknak. Egyik tagja VII. Kelemen személyében római pápa is volt.

A Foscari-palota Bartolomeo mesterműve. A Pesaro-palota a renaissancekor végén a XVII. században épült, az egyik Pesaro doge is volt. A renaissance első időszakából van a Contarini delle figura nevű palota, lombard izléssel, corintusi modorban 1504-ből. A Contariniekből

nyolcz ült a dogéi széken. Hatalmas palota a büszke Grimáni által nagy költséggel épített palota: a Palazzo Grimani.

Szép kert van a San Giorgio Maggioreben. Ez bennünket magyarokat különösen érdekel. San Gerardo Sagredo u. i. 1020-ban atyja halála után szerzetes lett, s a *San Giorgio Maggiore* nevű kolostor főnöke lett. A kereszties hadjáratban résztveendő, megkezdett útjában hazánkba tévedt, hol Szent István királyunk Imre fia nevelésére kérte fel, mert nagy tudományáról és szép lelkületéről sokat hallott. A szerzetes el is vállalta a megbízatást. Ugyanő később Gellért néven Csanád püspöke lett. Utóbb hitéért vértanui halált szenvedett és szentté avattatott.

Emlitendők még a Ca' d' Oro, a Palazzo Vendramini-Gallergeri paloták.

Mindjárt az állomás mellett van a Santa Maria della Salute-templom, melyet állítólag egy járvány után emeltek Isten dicsőségére.

Ez a környék igen kedves. Csendesen csobognak a gondolák által kergetett habok; az élet nem igen pezsgő az utczákon, az emberek is mintha némák lennének. Olyan a benyomás, a hogy a költő írja:

„Alles schweigt, das Meer nur athmet,
Und mit tiefem Klagelaut
Pocht an der Paläste Pforten
Die verwaiste Dogenbraut!”

S az ifju pár, mely boldogan indul útra, hogy megédesítsék az első szép napok pillanatait, sosem kerüli el, sosem feledi Velenczét, ezt a tündérországot, mint a költő éneklí:

Ó, Velenczét mi nem feledjük,
A lelkünk most is ott mulat.
S az élet sivatag porában
Folytatjuk itt a nászutat.

S a csillogó, édes reménybe
A szivünk halkán elmerül,
Minket tán egész életünkben
Örök Velence vesz körül.

Szállj gondolat, repülj képzelem! Megcsodálni ismét a végtelen tengert; a lagunák kristály vizében tükröző ékes palotákat, a szépművészetek örökvarázsu emlékeit, a titokteljes gondolákat, a mint csendesen csobogó hullámokon síklik mandolin s gitár lágy zenéje mellett, a hold mosolygva néz a szép országra, a tenger gyöngyére. Istenem, de szép, de költői itt minden!...

HAZAFELÉ OLASZORSZÁGBÓL.

Triesztben és Fiumében. - Római impressziók; az utca Rómában. - Papok, katonák. - Az olaszok magyarbarát érzelme. - Nápoly szépsége. - Hátrányok. - Firenzei emlékeim. - Kellemes volta. - Velence varázsa. - A mai művészet Velenczében. - Antonio Canini.

Velenczéből este indultam ismét tovább s Freviso, San Giorgio, Palma, Duino és Griguana mellett elhaladva, éjfélkor Triesztbe értünk; egy hotelben megszálltunk, reggel hirtelen szétnéztünk Triesztben, a városban, a kikötőben s meglepedésünkre kedves és előkelőnek találtuk a várost.

Reggel nyolczkor Szent-Péter felé menve, Fiuméba vettük útunkat, a hová tizenegykor érkezünk meg. Innen csak este lévén szándékunk hazaindulni, a város megszemlélésére indultunk.

Megnéztük a kormányzósági palotát, a két gymnasiumot, a kadétiskolát, a kikötőt, a mellék- és főutcákat s este hat órai vonattal Budapestre indultunk.

Másnap reggel tapasztalatokban gazdagodva, pénzbelileg tetemesen megkönnyebbülve érkezünk meg az otthonba, a hol hálát adtunk a magyarok Istenének, hogy végre itthon lehettünk! Hosszú fáradság után elért sok-sok kedves emlékek. Azóta mindig lelkembe idézem őket!... Róma, az örök város mily impressziót is keltett?

Főútai, mint a Via Corso, Corso Vittorio Emanuele, Via Nazionale, Via Cavour, rendesek, tiszták, monumentális és díszes épületekkel, mellékutczái azonban a külcsin tekintetében sok kívánnivalót hagynak maguk után; ezek tömött, piszkos és rendezetlenek, a kézművesek többnyire az utcán dolgoznak üzleteik előtt, a kapuk alatt főznek s ebédelnek is.

A város élénk mozgalmu, terein zajong a csöcselék. A rikkancsok idétlen hangon kiabálnak: „Il popolo Romano!” „Tribunal!” Amott római emlékeket árulnak, mozaikdíszeket, térképeket, fényképeket, szobrokat stb. Ezek az árusok igen pénzsóvárok s a kevésbbé értelmes embert alaposan becsapják. A szegény idegenre méhraj módjára rontanak rá a fiakkerosok, kefélok, csicserónék, hordárok.

Az élelmezés rossz és drága; a bor olcsó és élvezhető. A közlekedésnél feltűnt itt-ott, hogy a villanyos- és lóvonat egy sinen halad; a vonatok a megállókon nem állnak meg mindig, hanem a föl- és leszállók fütytel adják tudtul a kalauznak szándékukat. Ellenőr nincs.

Rengeteg sok a papi ember. Szakállas, kopaszra borotvált, szőrcsuhás pap itt, - elegáns, biborreverendás kispap amott. Tiszteletük nem olyan nagy, mint pl. nálunk is. Egyszer például biborreverendás papi vezetőinket „ördög” jelzővel titulálta a gyereksereg.

Sok a katonaság is. Mindnek van csillaga, a sarzsit a kézen levő zsinórzat és a sapka díszjeleli. A kamáslis bakák igen furcsán festenek. A fegyelem laza. A katonák fiatalok, 17-18 éves emberek többnyire.

A papok és világiak közt éles az ellentét. Papi embernek minden királypárti csak „szabadkőműves”, a kit gyűlölnék. A királynéval azonban jóban van a pápa.

A sok templom, katakomba, mind megannyi kolduló-hely, a hol mindenütt elő kell venni az erszényt. Hasonlóképen a muzeumokban, könyv- és képtárakban is.

Az olaszok egyébként magyarbarátok. A nők szépek és fessek, kedvességük és előzékenységük meglepő! Az olasz szeret, tud is mulatni, sőt zajosabban, mint a magyar. Az orfeumban is tapasztaltam ezt.

Mondani se kell, hogy Róma az összes nemzetiségek találkozóhelye. A pénznek nagy a becsé; pénzük rongyos bankó.

Pompéji - mint fentebb részletesen leírtam - kedves vidék, egy fölászott római várost bemutató, nevezetes hely.

Az mondják sokan: „Nápolyba menni s ott meghalni!” ezzel akarván Nápolyt a világ legszebb helyei fölé emelni. Ez annyiban áll, hogy a tengerpartra menve, látja az ember a végtelenségével elragadó Földközi tengert, a szép nápolyi öblöt, előtte a tenger nyüzsgő kisebb-nagyobb hajókkal, oldalt a mindig füstölgő Vezuv, San Martin, Posilippo szintén remek kilátás, Capri, Sorrento hasonlóképen. A délszaki növény barátságos egével csak emeli a hatás kedvességét. Szeretnék itthon olyan parkot látni, mint az Aquarium parkja s olyan galériát, azzal a tündériesen kápráztató fényvel és világitással, a milyent a Galeria Umberto nyújtott.

Mindez tagadhatlanul szép és elragadó, de mekkora ellentéte ennek a Monte San Martino tetején s ennek aljában tett séta alkalmával tapasztalt piszok, rendezetlenség. Ez utóbbi tekintetben Nápoly Rómával versenyez, sőt fölül is mulja, éppen úgy, mint előnyeiben is Rómát követi.

Firenze nagyon tetszett és valóban meglepett. Képzetelemben ma is ott vagyok a Viktor Emanuel monumentális szobra előtt, nyüzsgő fővárosi emberek körülötte, kolosszális paloták között. Elegáns utcák nyílnak e térre, csinosan berendezett kirakatokkal. A járdán budapesti kinézésű dandyk, fess dámák, katonatisztek, diákok.

Este pazar fényvel ragyog minden ablak, minden kirakat. Az Arno kellemesen csörgedező vize zöld színben pompázik. Meglepő a kétemeletes hid.

Nézzünk csak jobbra, egy keskeny, csöndes utca két során méltóságos palotasor: az Uffizi-palota, híres műkincseivel. Mennyi kincs, mennyi szépség együtt: valóságos Krözusi kincshalmaz.

Majd a Piazza San Marcoi nemzeti ünnep jelenik meg előttem. Cseng a czintányér, harsog a trombita, dob pereg, húr rezeg. Mind egy nemzeti, szívet ihlető harmóniába olvad egybe: ifju, agg, férfi, nő arcza mind, hogy kifejezi arczmozdulattal, szeme ragyogásával, hogy nekik most nemzeti ünnepük van, a mit más is láthat, tudhat, de ma csak az olasz érezhet oly igazán, mint a hogy csak lehet!

Vagy feledjem a külváros ligeties kedvességét, a hol olyan benyomást éreztem, mintha itthon Budapesten lennék a Tisztviselőtelepen.

Mennyi kedves emlék s benne mennyi a poézis, kivált ha a fiezolei kirándulás panorámájára gondolok: a városra, az Arnora s alatt a renaissance-költészetre emlékeztető Monte Fratelli hegyre.

Kedves képek, megújhódva az óvilág szépségeiben, fölelevenedve a klasszikus remekek által...

Hány a multról beszélő ódonemlék?!

Mindennek megvan a maga történelmi multja, nevezetessége, legendája, fény- és gyásznapjainak krónikája.

Nem egy öreg gondolás tud Velenczében sok érdekes mesét a multból, melyet csak a hagyomány tud megőrizni, de történész vagy régiségtudós nem juthat ezek tudatára, ha csak a véletlen nem juttat füléhez egy-egy érdekes szájhagyományt. Olyan ez a vágyó lelkének, mint méz a virágleső méhecskének!

Pár nap a firenzei kellemes órák után s Velenczében, a lagunák városában vagyunk. A Canale Grandén két sorban díszes paloták, bizanci-, gót-, renaissance-stilusban. Méltóságos benyomást nyújt a környezet, gondolánk lassan szeli a tenger vizét, a habok halkán csobognak, az élet kevésbé pezsgő, mintha néma lenne a város, mintha álmodnánk:

„Alles schweigt, das Meer nur athmet,
Und mit tiefem Klagelaut
Pocht an der Paläste Pforten
Die verwaiste Dogenbraut!”

A játszi habokon könnyedén siklik át a gondola, olajszin arczu ifju és leány benne, hárfa hangja mellett dalolnak, andalító szép melódiában:

Sul' mare luci ca
L'astro d'argento
Placida él'onda
Prospero il vento
Venite al lagile
Barchetta mia
Ó Santa Lucia,
Ó Santa Lucia!!...

Menjünk a kopott utcák közé, tömött boltokat, tolongó népet látunk, üzletember csak idegenre vár. Ott kiköt egy szálnalmas koldus-familia, emitt jóképü paraszt-család. Gondolatunk járkel, röpül, - Márk-templom, Márk-tér, Doge-palota, Sóhajok hidja, - mennyi jelentős név!

Az újabb lendületnek indult olasz művészetnek legélénkebb pontjai közé tartozik Velence. A lagunák csodás városa felhőtlen egével, bámulatos nagy és szép épületeivel, a romanticismus minden báját, titokszerűségét lehető szűk és homályos vízi utcáival, zajos és fényes Márk-terével s lakosságának örökké pezsgő életével, még mindig elbűvölő, lebilincselő hatást gyakorol a művészekre. A ki a természetet csodálni tanulja, ide jön s itt nyer isteni ihletet az alkotás varázsához. S *Tizian*, *Paolo Veronese* nevei is nemde varázsszal vonzák a művészet barátait!...

Szép Velence, mint egy tengerközépi tündérsziget s multja dicső. Emlékezzünk!...

Olasz ég!

Üdv a távozótól. Üdv a távolból!

A mérhetetlen ég, mint egy áttetsző, színt játszó, óriási üvegharang borul a tájra. Valami szokatlan bűbajos csend lepi el a távol vidéket, mint mikor az anyamadár fészken ül, s kiterjesztett szárnyaival langy álmat melegít a kicsinyek szemére.

A messze láthatárt ölelő hegyek sötét vonalként húzódnak el; a szemet még nem gyönyörködtette ama kéjes összeolvadás, mely a szeliden lehajló boltozat s a violaszín légben úszó föld sugáröleléseiből szülemlik.

A rohanó messzeség elmossa a gyönyörü panorámát. A szem nem látja a ragyogó képet, csak az emlékezet rajzolja elénk újra és újra a varázslatos tájakat.

Mert feledni ezt, ha egyszer láttad, nem lehet soha.

Szállj képzelem, s lelkem örül veled!...

Velence gyermeke volt s a szabadságé *Marco Antonio Canini*, a jeles poéta. Az osztrák zsarnokság ellen olthatlan gyűlölettel viseltetett mindig, már ifju korában jeles verseket irt, melyekben megjósolta Velence forradalmát. Mennyi hév s tűz e soraiban:

Vili chi disse „a Venezia son vili”...

Rediviva è l’antico valor,
Siam nepoti di lor che a Lepanto
Han fiaccato la possa turchesca:
Fiaccheremo la possa tedesca:
Non indegni degli avi saremo...
Tornati son, Venezia, quei grandi tuoi di.

(Gyáva, ki azt mondja, hogy gyávák a velenceiek. Régi hősiességünk új életre kelt. Azok utódai vagyunk, kik Lepantonál leverték a török hatalmat; mi az osztrák hatalommal mérkőzünk meg, Velence, szép napjaid visszatértek.)

Ugyanő már 1847-ben jelezte a jövőt, mikor megjósolva a Habsburgokra bekövetkező krízist, az orosz segélyül hívását megmondta: „L’Austria moribunda chiamera in ajuto la Russia.” (A haldokló Ausztria Oroszországot hívja segítségül.) Mint költőnek „*Libro dell’ amore*” című műve különösen érdekel bennünket, mert ebben a világ mindenféle szerelmi dalai közé több magyart is sorozott. Ez igen nevezetes és öt kötetre terjedő műben az előszóban azt mondja, hogy *újabb időben a magyar lírai költészetben talált legtöbb erőt és frisseséget.*

Igy nyilatkozott költészetünkről az idealisták legnagyobbika: Canini.

Már nem él. Meghalt!

Elfeledték!

A mai világnak nincs szüksége idealistákra!...